

Oponentský posudek disertační práce

Lukáše Borovičky

Světové názory a interpretační komunity v literárním poli Československa 30. let 20. století,
předkládané v roce 2017

Ústav české literatury a komparatistiky FF UK

PhDr. Lukáš Borovička se výzkumem problematiky světového názoru v literárněvědném uvažování dlouhodobě zabývá, dílčí závěry své badatelské činnosti již dříve shrnul v časopisecky mj. ve studii pro časopis *Česká literatura* a připravil materiálově bohatou komentovanou antologii textů k dějinám pojmu. Předkládaná disertační práce je tedy produktem mnoholetého odborného zájmu. Autor deklaruje svůj záměr vrátit (v minulosti zdiskreditovaný) pojem světový názor do literárněvědného užívání a prokázat jeho užitečnost pro literárněhistorickou práci. Hned v úvodu je třeba konstatovat, že se mu daný záměr podařilo naplnit a jeho disertační práci tak lze považovat za zdařilý, a v dílčích ohledech i inspirativní příspěvek české literární vědě.

Práce je přehledně strukturovaná. V první části Borovička představuje několik konceptů užívání termínu světový názor v českém prostředí; jeho výběr si klade za cíl ilustrovat rozdílné přístupy a východiska a změny politického a kulturního kontextu. Vhodně se přitom neomezuje pouze na literárněvědnou produkci, ale rozšiřuje své záběr i o filozofický a sociologický rozměr. Borovičkův úkol přitom zdaleka nebyl jednoduchý (či snad ryze kompilativní): každý badatel, jenž z většího souboru textů vybírá menší vzorek typických příkladů, se může snadno stát terčem kritických výhrad týkajících se právě vhodnosti či nevhodnosti zvoleného výběru. Na tomto místě je třeba konstatovat, že Borovičkův přehled má reprezentativní charakter a že autor z něj dovede abstrahovat specifika tuzemského nakládání s pojmem, pro které je charakteristická absence povědomí o širších souvislostech pojmu, neboť – jak čteme v textu – „definování „světového názoru“ na základě komparace s dějinně předcházejícím pojetím nebylo v českém prostředí obvyklé“. Jediné, co lze první části vytknout, tak je stručnost příkladových sond; osobně bych u jednotlivých profilů přivítal důkladnější představení ideových východisek jednotlivých autorů, podrobnější rozbor toho, jak jsou jejich pojetí světového názoru determinována kulturním a politickým kontextem, a také rozbor případného ohlasu, které jednotlivé koncepty zaznamenaly.

Druhá část práce představuje pomyslné myšlenkové jádro celého textu. Na základě vědomí tradice, kterou popsal v předchozí kapitole, Borovička nastínil vlastní metodologický

návrh, jak s pojmem světový názor pracovat. Představil jednotlivé klíčové pojmy, z nichž pak povstává definice světového názoru, a vymezil jeho aplikovatelnost pro potřeby literární vědy. V klíčové podkapitole „Světový názor a literatura“ se Borovička příhodně vztahuje k práci Terryho Eagletona, kteroužto volbu lze sotva zpochybnit. Přesto právě v souvislosti s touto kapitolou musím formulovat konkrétní výtku: Vzhledem k tématu disertace (a také zaměření následných příkladových studií) se domnívám, že právě v této podkapitole měl být spolu s Eagletonem dán prostor také konceptu Georga Lukácse (jemuž se Eagleton ostatně v několika svých knihách věnuje), který své literární analýzy spojoval právě s požadavkem zhodnocení spisovatelova světového názoru tak, jak je obsažen v jeho díle. Podle Lukácse skutečně realistický spisovatel proniká přes náhodné jevy, aby odhalil to podstatné a vyjádřil je v konkrétní lidské zkušenosti. Je to právě světový názor autora, jenž umožňuje zobrazovat dynamický vztah jedince a společnosti v jejich typických konfliktech. Dovoluji si soudit, že zohlednění Lukácsových tezí by práci pomohlo jednak metodologicky (mj. i proto, že Lukács promýšlel – sice jednostranně, ale přesto – vztah světového názoru k estetické kvalitě díla), jednak i v následných příkladových studiích. Za zmínku stojí i možnost konfrontovat pojetí světového názoru českých levicových, či přímo marxistických autorů s tím Lukácsovým (jenž díky tomu, že se hlásil přímo k Marxovu učení, a nikoliv k jeho leninské variantě, byl řadou „pravověrných“ komunistických teoretiků programově ignorován).

Třetí, nejrozsáhlejší část práce, pak nabízí několik příkladových studií, ve kterých Borovička demonstruje funkčnost a užitečnost pojmu světový názor pro literárněhistorickou práci a zároveň prověřuje aplikovatelnost vlastních východisek z části druhé.

V práci čteme: „Světový názor chápu jako symbolický systém, do něhož subjekt pomyslně ukládá různé názory, normy a hodnoty získané v interakci s druhým a se světem. V každé kultuře existuje řada mentalit, ideologií a světových názorů.“ A následně Borovička vymezuje svou pozici – pracuje s konceptem „individuálního světového názoru“ (teze Miroslava Petruska) a vychází z předpokladu, že literární text lze vnímat jako projev světového názoru svého autora a jako takový jej také interpretovat. V souvislosti s touto koncepcí Borovička vybavuje své příkladové analýzy obsáhlým vysvětlením dobového kontextu, aby doložil, jak je rekonstruovaný světový názor součástí dobového diskursu, popř. představil sdílený skupinový světový názor interpretačních komunit. Jakkoliv je takový přístup metodologicky odůvodněný, má svou stinnou stránku v jisté materiálové bezbřehosti. Souvislosti probíraného dobového kontextu s analyzovanými literárními díly jsou v některých případech spíše jen tušené než pregnantně vyslovené a jeho vzájemná provázanost tak místy

vychází spíše z přibližnosti než skutečných souvislostí (např. na s. 94 čteme: „se Klička *přiblížil* perspektivě...“ – kurzíva MS)

Materiál, na jehož základě rekonstruuje světonázorový systém konkrétních autorů, není jednotné povahy. Publicistické a nefikční texty prezentují potenciální světový názor autora přece jen v jiné rovině, než fikční díla. I v případě fikčních textů je – soudím – rozdíl, je-li světový názor autora interpretován na základě několika textů, textu jediného, popř. textu nedokončeného. Pokud chtěl Borovička zvoleným výběrem demonstrovat aplikovatelnost své metody na různé druhy textů, pak práce splnila svůj účel. Nicméně pro to, abychom jeho dílčí závěry mohli všechny považovat za srovnatelně relevantní, měla by asi část věnovaná příkladovým studiím pracovat se srovnatelnými třídami textů.

V příkladových studiích se též zjevuje druhá z výraznějších slabín předložené práce: Borovička jako by totiž vycházel z předpokladu, že světový názor vyslovený v díle odpovídá světovému názoru svého nositele, a / nebo, že se v případě přenesení autorova světonázorového stanoviska vždy jedná o úspěšně realizovanou intenci. Přičemž nepočítá s variantou, se kterou pracoval právě již zmíněný Georg Lukács, a totiž, že světový názor vyslovený v díle, se může z řady příčin dostat do rozporu, ba přímo kontrastu se světovým názorem autora (jak se tomu dle Lukáče stalo např. v případě Waltera Scotta). Současně se zdá, že Borovička předpokládá, že světový názor vyslovený v nefikčním textu je shodný s tím, jenž je re-konstruován z textu fikčního. Jistě by ovšem při analýze stálo za to provést srovnání, do jaké míry spisovatelovy fikční texty odpovídají dejme tomu žurnalistickým proklamacím. Některé momenty Borovičkových analýz totiž navozují pocit, že autor disertace světový názor vyčtený z fikčních a nefikčních textů navzájem křížově verifikuje, aniž by promýšlel případné podstatné rozdíly (např. v kapitole o Fučíkovi).

Uvedené výhrady jsou míněny primárně jako příspěvek do diskuse, popř. jako námět k dalšímu promýšlení tématu, nikoliv jako zpochybnění výsledků Borovičkova badatelského úsilí.

Borovička formuloval svou metodu konkrétně na s. 45: badatel má být schopen „na základě empirického výzkumu re-konstruovat literární pole“ a následně „nabídnout čtenáři interpretace přesahující rámec jednoho oboru a směřující k diskusím o situaci člověka ve světě“. Předložená práce toto naplňuje a lze ji považovat za doklad, že si její autor osvojil metodu literárněvědné práce.

Po formální stránce disertační práce splňuje požadavky kladené na odborný text. Veškeré citace či parafráze v textu jsou řádně opatřeny bibliografickým odkazem.

Disertační práce Lukáše Borovičky *Světové názory a interpretační komunity v literárním poli Československa 30. let 20. století* **splňuje** požadavky kladené na disertační práci, a proto ji **doporučuji** k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako **prospěl**.

V Olomouci 22. května 2017

Mgr. Michal Sýkora, Ph.D.

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci